

BARSÍ BOGLÁRKA

Beszámoló az „Éljen a regionális tudomány!”, Prof. Dr. Rechnitzer János tiszteletére megrendezett NYUTO emlékkonferenciáról

Report on Memorial Conference in honour of Prof. Dr. János Rechnitzer

SZERZŐ:

BARSÍ BOGLÁRKA, tudományos munkatárs, egyetemi adjunktus, HUN-REN KRTK RKI, barsi.boglarka@krtk.hun-ren.hu; Széchenyi István Egyetem, Albert Kázmér Mosonmagyaróvári Kar, Területi Tudományi és Vidékfejlesztési Tanszék, barsi.boglarka@sze.hu, ORCID: 0000-0002-0959-2423

AUTHOR:

BOGLÁRKA BARSÍ, Research Fellow, Assistant Professor, West Hungarian Research Institute, Institute for Regional Studies, Centre for Regional and Economic Studies, Liszt Ferenc u. 10., H-9022 Győr, Hungary, barsi.boglarka@krtk.hun-ren.hu; Széchenyi István University, Faculty of Agricultural and Food Sciences, Department of Regional Science and Rural Development, barsi.boglarka@sze.hu, ORCID: 0000-0002-0959-2423

2024. november 15-én a HUN-REN Közgazdaságtudomány- és Regionális Kutatóközpont Regionális Kutatások Intézete Nyugat-magyarországi Tudományos Osztálya (HUN-REN KRTK RKI NYUTO) „Éljen a regionális tudomány” címmel tudományos konferenciát rendezett Prof. Dr. Rechnitzer János intézetalapító, Győr megyei Jogú város díszpolgára tiszteletére.

Rechnitzer János Enyedi György akadémikus felkérésére és biztatására 1986-ban kezdett új kutatóhely szervezésébe, „szeretett városában”, Győrben. Így alakult meg a Regionális Kutatások Központja Észak-dunántúli Osztálya,¹ melyet 2007-ig vezetett igazgatóként, de 2023-ig, haláláig munkatársa, egyik fő motorja maradt.

Az emlékére rendezett konferenciát Pintér Bence, Győr város polgármestere nyitotta meg üdvözlő szavaival, a résztvevők köszöntésével, aki nem csak a professzor tudományos munkásságát, hanem közéleti szerepvállalását is méltatta. Több egyesület, kerekasztal, társaság alapításában és szervezésében vett részt, amelyek a város kulturális életének fellendítését és gazdasági fejlődésének elősegítését tűzték zászlójukra. Emellett civil szereplőként időről-időre kifejtette véleményét a közállapotok és Győr városának helyzete kapcsán. Kiemelte, hogy azt a gondolatot, mely Rechnitzer Jánossal készült utolsó interjúban, 2022-ben elhangzott – „nem Győrben kell világhírűnek lenni, hanem Győr hírére kell szerte a világra vinni” – maga számára is követendőnek tartja.

Majd Dr. Varjú Viktor intézetigazgató, tudományos főmunkatárs (HUN-REN KRTK RKI) megnyitója hangzott el, megemlékezve a Regionális Kutatások Intézetéhez kapcsolódó osztály, intézet alapítójáról.

A köszöntők sorát Szörényiné Prof. Dr. Kukorelli Irén, az MTA doktora, professzor emerita szavai zárták, aki az osztály alapító munkatársai között volt, és 37 éven át dolgozott együtt Rechnitzer Jánossal.

A köszöntőket a délelőtti folyamán öt plenáris előadás követte. A levezető elnök Prof. Dr. Lengyel Imre, az MTA doktora, egyetemi tanár volt (Szegei Tudományegyetem, Gazdaságtudományi Kar), aki hosszú éveken át dolgozott együtt Rechnitzer Jánossal.

A plenáris előadások sorát Prof. Dr. Faragó László, az MTA doktora, kutató professzor emeritus (HUN-REN KRTK RKI DTO) nyitotta meg, aki a kutatásokra ható eszmeáramlatok, különféle térfelfogások címmel tartott előadást. A konferencia címét – „éljen a regionális tudomány” újra értelmezve a regionális tudomány múltjának áttekintése után annak jövőjét, a lehetséges irányokat vázolta fel: „a regionális tudománynak élnie kell!”, a tudomány továbbéléséhez szükség van az azt művelőkre is. Elmondta, hogy az elmúlt évtizedekben két szemlélet egymás mellett élése jellemezte a területet, a „science” alapú és a szakpolitikai alapú. Az elmúlt éveket a hazai tudományban is elsősorban a „nyugat” tematizálta mind témákban, mind elvárásokban, mind módszertanban. Kérdés, hogy képes lesz-e kelet-közép-európai saját kontextus és látásmód is beépülni, érvényesülni. Előadásában elmondta, hogy a tudományban alapvetően négy eszmeáramlat, megközelítés létezik egymással párhuzamosan, melyek mindegyike releváns lehet:

- szcientista, (neo)pozitívista, kvantitatív irányzat,
- (neo)marxista, aktivista, kritikai földrajzi, feminista/gender megközelítés,
- posztista (posztmodern, posztpozitívista stb.) elméletek: igazság/értékek relativizálása,
- új materialista, relacionális irányzatok, cselekvőhálózat-elmélet, 2000-es évektől.

Faragó László szerint ma Magyarországon főleg az első kettő területet művelik.

A következő plenáris előadást Prof. Dr. Szirmai Viktória, az MTA doktora, kutatóprofesszor (HUN-REN Társadalomtudományi Kutatóközpont Szociológiai Intézet) tartotta, A nagyvárosok jövője: fenntarthatóak-e a mai nagyvárosok, a nagyvárosi életformák?

címmel. Előadásában felvázolta, hogy a nagyvárosok jelenleg olyan súlyos kihívásokkal küzdenek, mint a vízválság, a nyersanyagválság, a klímaválság (szárazság, élelmiszerhiány, nagy esőzések), a migrációs válság, a háborúk, természeti katasztrófák, túlnépesedés. A nagyvárosok terjeszkedése (urban sprawl) tovább fokozza a klímaváltozással kapcsolatos problémákat. A térbeli-társadalmi egyenlőtlenségek, a különböző problémák a gazdagabb és a szegényebb országokat nem egyformán érintik, és a világ jelenleg nincs felkészülve arra, hogy a nagyvárosokat fenyegető problémákra megfelelően reagáljon, ezeket kezelje.

Míg a világ minden nyolcadik lakosa a 33 megapolisz egyikében él, Európában jelentős a kisebb városokban élő lakosok aránya is. Különösen a Covid-19 járványt követően lett nyilvánvaló a városi népességfogyás jelensége, a zsugorodó európai városok aránya elérte a 63 százalékot.

A válságok kezelése során az egyenlőtlenségeket figyelembe kell venni. A különbségek egyre erőteljesebbek az európai, az amerikai, az ázsiai városok között, a szupersztárnak nevezett, globális és a globalizálódó városok között. Európában kevés a globális nagyváros – kérdés az, hogy ez inkább jó-e, vagy hátrány-e Európa számára. Európa komoly versenyképességi kihívásokkal szembesül, viszont a klímaváltozás hatásaival szemben védettebb. Szirmai szerint egy lehetséges „B terv” a nagyvárosok válságának kezelésére egy decentralizáltabb, kiegyenlítettebb városfejlesztési modell alkalmazása.

A harmadik plenáris előadó Dr. Szaló Péter főtanácsadó (Belügyminisztérium) volt. Előadásának címe: A szocialista ipar térbeli szervezeti kapcsolata és változásai. Szaló Péter az 1988-as doktori dolgozatának bemutatásával emlékezett meg Rechnitzer Jánosról. A dolgozat első mondata úgy hangzott, hogy „válság van”. A válság a reformok ellenére bekövetkezett. A dolgozat célja az volt, hogy:

- megértse a válság okait,
- az állandó átszervezések területi hatását,
- és az ipar alacsony alkalmazkodóképességét.

1972 és 1986 között az iparban megindult egy lassú decentralizáció, noha a decentralizáció érdemben nem módosította az irányítás területi koncentrációját. Budapest szerepe csökkent, ami a nagyobb és a közepméretű központok irányító szerepének megerősödéséhez vezetett, azaz a központok között belső átrendeződés történt, a függő iparú térségek önállósodása korlátozott mértékű volt. Az állóeszközök koncentrálása helyett a centrumtelepülések „megelégednek” az állóeszközök feletti rendelkezéssel, a tőkét a függő iparba viszik ki. A legjelentősebb változás a szellemi tőke aránya szerinti polarizáció, miszerint Budapesten jelentősen növekedett, vidéken pedig csökkent a szellemi foglalkozásúak aránya az iparban. Az irányított ipar mérete és az ezen belüli függő-irányító helyzet határozza meg a jövedelmek eloszlását. Tehát a teljesítmény módosító hatása igen kicsi, vagy pedig a teljesítmény is ilyen mértékig e dimenziókhöz kötött, ami ugyancsak problematikus.

A közvetlen szervezeti függés mellett kialakult egy közvetett függésrendszer, amely elsődlegesen az irányítóközpontokba koncentrálódó szellemi tőkéttől való függésben nyilvánul meg. Szerepet játszik még a technológiai függés, és az innováció feltételeinek (vállalatirányítás, kutatás fejlesztés, marketing) területileg egyenlőtlen megoszlása. A kialakult közvetett függésrendszer a centrum-periféria rendszer strukturális biztosítója, fenntartója.

A következő plenáris előadást Dr. Nagy Erika tudományos főmunkatárs (HUN-REN KRTK RKI ATO) és Dr. Nagy Gábor tudományos főmunkatárs (HUN-REN KRTK RKI ATO) tartották, melynek címe a következő volt: Perifériás iparosítás és lakhatás: a társadalmi reprodukció láthatatlan(?) konfliktusai. Az előadók kutatásukban abból indultak ki, hogy az iparosodó/jelentős ipari bázissal rendelkező városokban, így Győr városában is, lakhatási krízis bontakozott ki, ami 2015 óta tovább eszkalálódott – ez folyamatos táptalaja a központi állam iparpolitikájának, amelyhez nem kapcsolódik releváns térbeli keretek között kialakított lakáspolitiká. Kérdés az, hogy van-e (valódi) mozgáster a helyi államnak a válság kezelésében? A helyi városfejlesztési projektek – amelyeket a gazdasági függőségek is szolgálták (EYOF, belváros-megújítás) – hogyan hatottak a lakhatási feltételekre? Milyen új térbeli egyenlőtlenségeket generáltak az ezek által elindított folyamatok? Hogyan változott/változik meg a város és környéke viszonya a lakhatási krízissel összefüggésben?

Az állami lakáspolitiká a vizsgált időszakban (és jelenleg) sem érzékeny a lakhatási válság által érintett csoportok problémáira. A térben koncentrált fejlesztéspolitika (iparpolitika) ennek reprodukciós (így a lakhatási) feltételekre gyakorolt hatásával sem foglalkozik, miközben az önkormányzatok (még a jelentős forrásokkal rendelkezők is) mozgásteré minimálisra szűkült a financializált, piaci logika által meghatározott lokális lakáspiacokon. Lényegében a társadalmi reprodukció megnövekedett költségeinek és az iparosítás negatív környezeti externáliáinak áthárítása történik a lakáspiaci mechanizmusokon keresztül a háztartásokra, illetve a helyi közösségekre. Az iparosodó centrumokban egyszerre zajlik koncentráció és dekoncentráció, miközben növekszik az ingázás, s ezzel a környezetterhelés, ami a magasabb jövedelmek mellett sem eredményez feltétlenül jobb életminőséget. A város áttolja ezeket a terheket a környező településekre – ott megosztottságot és konfliktusokat eredményez – miközben helyben nincs forrás és nincsenek kompetenciák ezek kezelésére. Az önkormányzatok által indított nagyprojektek (EYOF) nem a társadalmi esélyteremtés irányába hatnak, hanem éppen kielemezik a lakhatási problémákat.

Végül az utolsó plenáris előadást Prof. Dr. Hardi Tamás osztályvezető, tudományos főmunkatárs (HUN-REN KRTK RKI NYUTO) tartotta Elfeledett dunai fejlesztési tervek címmel. Előadásában bemutatta, hogy a Duna esetén a régiót ritkább víziút-hálózat jellemezte, mely messze elmarad a nyugat-európaiktól, ami jelentős hátrányt jelentett a gazdaság fejlődése szempontjából az elmúlt 200 évben. Elmaradt hálózatosodás, a tengerek elérése hosszú úton és nehézkesen lehetséges. A dunai fejlesztést a földrajzi adottságok mellett történelmi problémák is nehezítették, mint az érintett államok tervei, fejlesztései (pl. csatornatörvények), a megkésetttség: rossz fejlődési ütem: a vasút versenye, gazdasági igények változásai, a világháborúk megakasztották a nagy projekteket. A Duna térség két nagy aranykort élt meg, az első az Osztrák-Magyar Monarchia, a másodikat a szovjet befolyás időszakában. A rendszerváltás után a Duna-Majna-Rajna csatorna átadása megteremtette a hosszú vízi utat, de számos történelmi és gazdasági fejlemény akadályozta a dunai tervek megvalósítását, a Duna szerepének növekedését, a benne rejlő lehetőségek kihasználását (Jugoszlávia szétesése, hajózás blokkolása, vámhatárok megszűnése, javuló közút, vasút). A gazdasági igény megszűnt, és felerősödött a környezetvédelmi szemlélet.

A plenáris előadásokat követően Dr. Mezei Katalin tanszékvezető egyetemi docens (Széchenyi István Egyetem Albert Kázmér Mosonmagyaróvári Kar Területi Tudományi és Vidékfejlesztési Tanszék), főszerkesztő-helyettes (Comitatus Önkormányzati Szemle)

bemutatta a Comitatus Önkormányzati Szemle In memoriam Rechnitzer János emlékszá-
mát. A folyóirat 2024. évi 250. száma professzor úr munkásságának kíván emléket állítani.
A szerkesztőség által felkért 35 szerző összesen 22 tanulmányt készített el. A Comitatus
szerkesztőbizottsága 2024. évi első ülésén határozott arról, hogy egykori szerkesztőségi tag-
járól, Rechnitzer Jánosról tematikus számmal emlékezik meg. Professzor úr nagy és szerte-
ágazó életművet hagyott maga után, amelynek teljes feldolgozása nagyobb terjedelmet és
hosszabb időt igényel. A szerkesztőség úgy gondolta, hogy kollégái, pályatársai, tanítványai
emlékeztében most még élénken él a személye, amely folyamatosan új témák kutatására
ösztönzött. Elsődlegesen ezeknek, az általa inspirált, az ő eredményeit tovább- vagy átgon-
doló publikációknak adtak helyet a tematikus lapszámban (Berkes et al., 2024).

Professzor úr egyik utolsó nagy lélegzetvételi kutatása fókuszában szeretett szülőföld-
je, a Szigetköz állt. 2021-2022-ben az IASK Felsőbbfokú Tanulmányok Intézetéhez köthe-
tő Insula Magna kutatási projektben vállalt vezető szerepet. Ezen kutatás eredményeinek
disszeminációjaként 2024 novemberében jelent meg az Insula Magna. Táj, víz és hang a
Szigetközben című kötet Jakobi Ákos, Miszlivetz Ferenc és Rechnitzer János (2024) szer-
kesztésében a Gondolat Kiadónál. A kötet első bemutatója is az emlékkonferencia kereté-
ben valósult meg. A kötet ismertetését Dr. Mátay Mónika (kutató, a községi IASK Intézet
munkatársa) vállalta. A könyv egy sikeres együttműködés eredménye, amely mások mellett
az intézet és az egyetem kutatóinak tanulmányait gyűjti egybe. A könyv a szakmai elemző
munkák mellett jó gyakorlatokat, azok eredményét is közlést teszi. A kiadvány tanulmányai
választ adnak arra a kérdésre, hogyan változott meg a Szigetköz a történelem során, miként
alakult át a táj, a térség gazdasága, kultúrája. Az Insula Magna a multidiszciplinaritás jegyé-
ben született. A könyvben publikáló szerzők különböző szakterületek kutatói, tanulmá-
nyaik így együtt párbeszédet folytatnak egymással egy olyan térségről, amely az innovatív
fejlesztéseknek köszönhetően az idők során sikeresen megújult.

Majd a „Rechnitzer János közösségi tér” felavatása következett. Professzor úr egykori
dolgozószobáját a NYUTO munkatársai közösségi térré alakították át, ahol kisebb rendez-
vényeket, megbeszéléseket lehet tartani. Az átadási ceremóniát Prof. Dr. Szirmai Viktória
(az MTA doktora, kutatóprofesszor, HUN-REN Társadalomtudományi Kutatóközpont,
Szociológiai Intézet) celebrálta.

Prof. Dr. Rechnitzer János szinte ugyanannyira volt ismert tudományos munkásságá-
ról, mint a műgyűjtés iránti szenvedélyéről. Gyűjtési ambíciói sosem voltak titkosak: elősze-
retettel mesélt legújabb szerzeményeiről és vágyairól barátainak, diákjainak és kollégáinak.
Előadásokat tartott mind egyetemi berkeken belül, mind azokon kívül a gyűjtésről és a
képzőművészet iránti mindent átható szeretetéről (Rechnitzer, 2024).

A MADI² mozgalmat Dárdai Zsuzsa és Saxon Szász János révén ismerte meg, akik Győrbe
szerveztek egy MADI fesztivált (1998). Csodálattal töltötte el a MADI egyszerű geometrikus
formavilága, dinamikus szín- és energiatarományja. Innentől kezdve nem is akarta elengedni a
geometriát. Hárman közösen megalapították az MTA-MADI Galériát (2005–2013) az „Inté-
zetben” (Rechnitzer, 2024). Nem véletlen tehát, hogy a konferencia részeként egy 'miniMADI-
max' kiállítás is megvalósult a kutatóintézetben belül, amely megtekinthető egészen 2025. január
30-ig. A kiállítás témája: a MADI hatása a nemzetközi geometrikus művészetre. A kiállításban
közreműködtek: Dárdai Zsuzsa, a kiállítás kurátora és professzor úr lánya, Rechnitzer Zsófia
művészettörténész, kurátor, a győri Torula kortárs kiállító tér művészeti vezetője.

A konferencián professzor úr munkásságához kapcsolódva összesen négy szekció (Innováció és fenntarthatóság, Területi politika és területfejlesztés, Tudomány és művészet és Városfejlődési trendek) keretében zajlottak a párhuzamos előadások, így összesen 24 szekcióelőadást hallgathattak meg a résztvevők.

Összességében elmondhatjuk, hogy a konferencia szellemiségében, tudományos igényességében és a művészethez való kapcsolódása révén is méltó emléket állított Rechnitzer János szerteágazó és rendkívül gazdag életútjának, életművének. Professzor úr a társadalomtudományok több területén is maradandót alkotott. A konferencia munkásságának minden fontos területét (területi ágazati kapcsolatok, innovációk térbeli terjedése, regionális gazdaságtan, határ menti együttműködések, területi tervezés, területi fejlődést befolyásoló tényezők, járműipar és a térség kapcsolata, városfejlődés) érintette, és biztosak lehetünk abban, hogy az életmű a tanítványok (a tudományos iskolateremtés, a tudás átadása fontos küldetése volt), kollégák révén tovább él, folytatódik, folyamatosan inspirálódva a kiváló előd munkáiból, alkotó kreativitásából.

A szervezők bíznak abban, hogy az emlékkonferenciával hagyományt teremtenek Győrben, és egy olyan regionális tudományos konferenciasorozatot indíthatnak útjára, mely elsősorban a vidék városi, középvárosi terek fejlődésével, urbanizációjával foglalkozik.

JEGYZETEK

- 1 Az osztály az azóta eltelt évtizedekben több nevet viselt, jelenleg HUN-REN KRTK RKI NYUTO néven működik.
- 2 A MADI egy művészeti irányzat, az 1940-es években indult, a kortárs absztrakt, geometrikus művészet meghatározó irányzata. A tartalommal szemben előtérbe helyezi a formákat, a színek és hangsúlyos formák szabad keverésével esztétikai élmény nyújtására törekszik. A MADI betűszó, melynek eredete bizonytalan. Spanyolul Movimiento Artístico De Invencion (Újszerű Művészeti Mozgalom). Angolul jelentése mozgás, absztrakció, dimenzió, invenció (Movement – Abstraction – Dimension – Invention). Egyes vélemények szerint a betűszó a mozgalom alapító Carmelo Arden Quin nevéből, illetve a Materialismo Dialéctico kifejezésből ered.

IRODALOMJEGYZÉK

- Rechnitzer Zsófia: *Dr. Rechnitzer János, a műgyűjtő*, Comitatus Önkormányzati Szemle, 2024/250 (Ősz), 13–14.
- Berkes Judit, Mezei Katalin, Rácz Szilárd: *Beköszöntő*, Comitatus Önkormányzati Szemle, 2024/250 (Ősz), 7–12.
- Jakobi Ákos – Míszlivetz Ferenc – Rechnitzer János: *Insula Magna: Táj, víz és hang a Szigetközben*, Gondolat Kiadó, Budapest, 2024 (Felsőbbfokú Tanulmányok Intézete), 390 p.